

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Esitys sisältää kannatettavia tavoitteita sosiaalihuollon selkeyttämisestä, sosiaalihuollon työnjaosta ja osin myös hallinnollisen työn vähentämisestä. Samanaikaisesti siihen sisältyy merkittäviä riskejä lapsiperheiden aseman, palvelujen saatavuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta, erityisesti kustannuspaineiden vuoksi ja palvelujen mahdollisen liiallisen keventämisen seurauksena.

Lapsen erityinen asema ei tule HE:ssä esiin tavalla, joka vahvistaisi lapsen oikeutta saada apua tai edes pitäisi sen ennallaan. Vaarana on, että lasten mahdollisuus saada apua haastaviin tilanteisiinsa heikkenee. Esityksessä on puutteita vaikutusarvioinneissa sekä riskejä, joiden osalta sääntely perustuu osin oletuksiin ilman riittävää näyttöä. Esityksen taloudellisten vaikutusten arviointi on osin puutteellista, vaikutusarviot lapsiin ja lapsiperheisiin jäävät osin epäsuoriksi ja asiakasprosessin keventämisen vaikutuksia palvelujen laatuun ei ole riittävästi tarkasteltu. Uudistuksen kiireinen valmistelu ilman kunnollista lapsivaikutusten arviointia ja asiantuntijoiden laajaa kuulemistä on ongelmallista.

Esityksessä on kannatettavia tavoitteita, mutta kokonaisuus siis sisältää epävarmuustekijöitä, joita on nostettu esiin myös hallituksen esityksen vaikutusten arvioinnissa. Hallituksen esityksen luvun 4.2.5 (Muut yhteiskunnalliset vaikutukset) arvioinneissa korostuu erityisesti huoli yhdenvertaisesta palvelujen saatavuudesta hyvinvointialueiden välillä ja heikossa asemassa olevien aseman turvaamisesta. Esitys tuo esiin, että alue-erojen mahdollinen kasvu täytyy tunnistaa ja vaatii kansallista seurantaa ja ohjausta Toisaalta neuvontaa ja ohjausta koskevan säännöksen

uudistaminen voi parantaa mahdollisuuksia saada laadukasta neuvontaa ja ohjausta heti asiakasprosessin alkuvaiheessa. On tärkeää varmistaa, ettei asiakkaan oikeus tarvitsemiinsa sosiaalipalveluihin heikkene niissä tilanteissa, joissa sosiaalityö ja sosiaaliohjaus eivät ole asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseksi sopivia tai riittäviä. Asiakkaan oikeusturvan kannalta on merkittävää, että edelleen asiakkaan olisi mahdollista hakea suoraan tiettyä sosiaalipalvelua, josta asiakas saisi valituskelpoisen hallintopäätöksen. Oleellista on, että asiakkaat, jotka tarvitsevat laajempaa arviointia tai tukea, saavat sitä oikeasti. Kuten HE:ssä todetaan, palveluita koskevan sääntelyn osittainen joustavoittaminen voi haastaa sitä, ymmärtävätkö asiakkaat lainsäädännön perusteella, mihin he ovat oikeutettu. Hyvinvointialueella tuleekin olla käytettävissä asiakasprosessin eri vaiheissa riittävästi sosiaalihuollon ammattihenkilöitä ja asiakastyötä on aidosti kehitettävä. Tämä asettuu ristiriitaan lakiesitykseen sisältävien säästötavoitteiden kanssa, jotka kohdentuvat sosiaalihuollon ammatilliseen henkilöstöön. Luvun 4.2.5.8 (Asiakasmaksujen korotusten vaikutukset) mukaan aiemmat etuusleikkaukset ja maksukorotukset yhdessä nyt ehdotettujen maksujen korotusten kanssa voivat johtaa tilanteisiin, joissa palvelut koetaan osalla asiakkaista käytännössä saavuttamattomiksi. Tämä korostaa tarvetta varmistaa vaikutusten seuranta ja riskien hallinta, jotta esitys kokonaisuutena olisi kannatettava käytännössä.

Uudistuksen onnistuminen riippuu ratkaisevasti siitä, miten esitetyt muutokset toteutetaan käytännössä ja resursoidaan. Lakimuutokset eivät saa johtaa asiakkaiden oikeusturvan heikkenemiseen, tuen ja palveluiden tosiasiallisen saatavuuden kaventumiseen tai kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden palvelujen heikentymiseen. Huolta herättää riski siitä, että palvelutarpeisiin vastataan jatkossa liian kevyillä tukimuodoilla tilanteissa, joissa perheiden haasteet ovat monisyisiä eivätkä osu vain yhteen palvelukategoriaan.

Uudistuksen kokonaisvaikutuksena voi syntyä riski, että sosiaalihuollon palvelurakenne ohjautuu liiaksi kohti kevyempiä ja lyhytkestoisempia tukimuotoja samalla kun intensiivisten, vaikuttaviksi osoitettujen perhepalvelujen – kuten ensikotien – käyttö vähenee. Lyhyellä aikavälillä tiukat taloudelliset tavoitteet ja palveluvalikoiman kustannusvaikuttavuuskriteerit sekä sääntelyn keventäminen voivat johtaa tilanteeseen, jossa raskaampia mutta usein ennaltaehkäisevästi vaikuttavimpia palveluja käytetään vasta viimeisenä vaihtoehtona. Tämä voi heikentää lasten ja perheiden oikea-aikaista tuen saamista ja lisätä pidemmällä aikavälillä raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarvetta.

Lainsäätäjän olisi vahvistettava alle 18-vuotiaiden oikeutta saada apua ja tukea, myös tilanteissa, joissa lapsen huoltajat vastustavat tuen tarjoamista tai huoltajilla on eriävät näkemykset tuen tarpeesta jos lapsen turvalliset kasvu- ja kehitysolosuhteet vaarantavat lapsen hyvinvointia.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Kannatettavaa on pyrkimys vähentää palvelujärjestelmän pirstaleisuutta ja vahvistaa mahdollisuuksia tarjota oikea-aikaista apua ilman tarpeettomia hallinnollisia siirtyimiä palvelusta toiseen. Tavoitteet ovat sinänsä oikeansuuntaisia, mutta samanaikainen säästötavoite ja kehittäminen muodostavat ristiriidan. Tavoitteiden toteutuminen kytkeytyy vahvasti toimeenpanon onnistumiseen, ja käytettävissä oleviin resursseihin, jotka ovat samanaikaisesti lakiesityksen seurauksena pienentymässä. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja perheiden

kohdalla on varmistettava, että uudistus vahvistaa eikä heikennä mahdollisuutta saada riittävää ja pitkäjänteistä tukea.

Ehdotukset siis tukevat hallinnollisen työn keventämistä ja prosessien sujuvoittamista, mutta niiden kyky parantaa palvelujen vaikuttavuutta ja oikea-aikaisuutta jää epävarmaksi ilman riittäviä resursseja ja vahvaa ohjausta. HE:ssä luvussa 4.2.3.4 todetaankin, että hallinnollisen työn väheneminen ja prosessien joustokyky voivat tehostaa asiakastyötä ja auttaa tunnistamaan aiemmin piilossa olleita tuen tarpeita. Samanaikaisesti esitys tunnustaa, että uudistuksen vaikuttavuus edellyttää riittäviä sosiaalihuollon henkilöstöresursseja ja osaamisen kehittämistä, jotta asiakkaiden tukeminen olisi vaikuttavaa. Tavoitteiden saavuttaminen on vaikeaa, ellei toimeenpanoon ja seurantaan panosteta ja erityisesti vältetä henkilöstön vähentämistä (mikä osa säästötavoitetta). Riskinä säästöpainneiden seurauksena on, että tehtävien hoitamiseen käytetään kustannuksiltaan edullisinta ratkaisua, jolloin esimerkiksi tehtävään soveltumaton sosiaalihuollon ammattihenkilö voi päätyä hoitamaan tehtävää tai palvelu ei kykene riittävästi vastaamaan tarpeeseen.

Uudistusta perustellaan varhaisen tuen vahvistamisella, mutta samalla puretaan keskeisiä varhaisen tuen palveluita (perhetyö, kasvatusta- ja perheneuvonta), mikä saattaa heikentää juuri tavoiteltua ennaltaehkäisyä ja moniammatillista osaamista. Riskinä on, että säästötavoite ohittaa palvelujen laadun, jolloin pitkän aikavälin vaikuttavuus ja kustannustehokkuus kärsivät.

Kasvatusta- ja perheneuvonta on oleellinen liitoskohta palveluketjussa järjestöjen ja julkisen yhteistyössä. Palveluohjauksellinen yhteistyö olisi tärkeä turvata jatkossakin lapsiperhepalvelussa.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Määritelmän täsmentäminen ja kokoaminen yhteen pykälään on kannatettavaa, mutta sisältää riskejä. On varmistettava, ettei määrittely rajaa tuen tarpeessa olevia asiakkaita palvelujen ulkopuolelle ja että velvoitteet omatyöntekijästä ja suunnitelmasta toteutuvat käytännössä. Erityisen tuen tarpeen tunnistamisessa tulee huomioida myös tilanteet, joissa kuormitus tai riski ei välttämättä näy välittömästi, kuten varhaisen vuorovaikutuksen vaikeudet, perheen kriisitilanteet, kriisiytymässä olevat erotilanteet, lähisuuhdeväkivalta sekä lapsen altistuminen väkivallalle.

Erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan määritelmän tarkentaminen ja velvoitteet asiakassuunnitelmaan sekä omatyöntekijään ovat siis lähtökohtaisesti kannatettavia lisäyksiä. Määritelmä jää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi ja käytännön resurssipula voi hidastaa näiden velvoitteiden toteutumista. Esitysluonnos ei täysin avaa, millaisin kriteerein "tilapäinen" tuen tarve tai "ilmeinen tarpeettomuus" arvioidaan (5 a §:n poikkeukset), mikä voi aiheuttaa alueellista vaihtelua. Vaikutusarvioinnin luvussa 4.2.5.2 (Vaikutukset vammaisiin ja erityisryhmiin) korostetaan erityisen tuen tarpeessa olevien ryhmien (mm. vammaiset ja traumataustaiset lapset, eri kieli- ja kulttuuritaustaiset perheet) monialaisia ja pitkäkestoisia tarpeita, joiden huomioiminen on keskeistä. Siksi on varmistettava, ettei kukaan jää tuen tai erityisen tuen ulkopuolelle liian tiukkojen kriteerien tai resurssipulan vuoksi.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Hyvinvoinnin edistämisen vahvistaminen on tärkeää, mutta sääntely jää yleisluontoiseksi. Sinällään hyvinvoinnin edistämistä koskeva uusi 10 a § on kannatettava lisäys, koska se tuo esiin ennalta ehkäisevän työn merkityksen osana sosiaalihuoltoa. Hyvinvoinnin edistämistä koskeva säännös voi selkeyttää ennaltaehkäisevän työn merkitystä, mutta sen toteutuminen ja vaikuttavuus riippuu siitä, miten hyvinvointialueet sekä muut alueen toimijat kuten kunnat ja järjestöt voivat toimia yhdessä ja ottaa vastuuta sen toimeenpanosta. Käytännössä toteutus riippuu toimijoiden käytettävissä olevista resursseista. Sote-järjestöihin kohdennetut leikkaukset heikentävät järjestöjen toimintamahdollisuuksia sekä hyvinvoinnin edistämistä, jossa järjestöillä on merkittävä rooli.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Lapselle olisi uuden lain (13§) perusteella välttämätön sosiaalihuolto viipymättä, kun voimassa olevassa laissa taataan lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Tältä osin kyseessä voi katsoa olevan heikennyksen nykytilaan, vaikka neuvonnan ja ohjauksen rooli vahvistuukin. Oikeus palvelujen saantiin saattaa siis heikentyä. Asiakkaan oikeusturvan kannalta on tärkeää, että jos sosiaalityö tai -ohjaus ei riitä, asiakas voi yhä hakea tiettyä palvelua ja saada siitä päätöksen.

Ehdotukset siis vahvistavat neuvonnan ja ohjauksen asemaa ensisijaisena tapana vastata asiakkaan tarpeisiin ilman päätösmenettelyä. Käytännön toteutettavuus riippuu kuitenkin siitä, että hyvinvointialueilla on riittävästi osaavaa sosiaalihuollon ammatillista henkilöstöä, ja yhtenäiset toimintakäytännöt, jotta asiakkaan oikeusturva ja palvelujen saatavuus eivät heikkene.

Ammatillisen työn, neuvonnan ja ohjauksen vahvistaminen on sinällään kannatettavaa. Hallintopäätösten keventäminen tai poistaminen voi kuitenkin heikentää asiakkaan oikeusturvaa ja muutoksenhakumahdollisuuksia, mikä tulee kompensoida riittävällä dokumentoinnilla ja asiakkaan oikeuksien muulla turvaamisella. Esitys olettaa, että hallintopäätösten vähentäminen ei heikennä asiakkaan asemaa, viitaten nykykäytäntöön, jossa päätöksiä kaikista toimista ei aina tehdä eikä oikaisumahdollisuutta juuri hyödynnetä. Tätä oletusta voidaan pitää rohkeana. Asiakkaan oikeusturvaa on edelleen aktiivisesti seurattava ja tarvittaessa varmistettava, että valitusmahdollisuudet toteutuvat. On huomattava, että hallintopäätösten vähentämisellä saavutettavat säästöt ovat melko pieniä suhteessa oikeusturvan heikentymisen riskiin.

Kirjaamisveloitteen keventäminen ja vieminen ammatillisen kirjaamiseen suuntaan on järkevää. Esitysluonnoksen säästöt perustuvat kuitenkin oletukseen, että sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen työpanosta voidaan vähentää erityisesti heidän kirjaamisveloitettaan keventämällä. Säästöjen toteutuminen edellyttää, että sosiaalityöntekijöiden tarve ja määrä vähenevät, tai että vapautuvaa työaika ei käytetä asiakastyön vahvistamiseen. Käytännössä nykyisessä taloudellisessa tilanteessa on todennäköistä, että sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien määrää tullaan vähentämään säästösyistä eikä vapautuva työaika tule kanavoitumaan asiakastyön vahvistamiseen. Tämä on väärä suunta, sillä sosiaalityön tarve ei ole vähentymässä.

Kaiken kaikkiaan esityksen kautta voi siis muodostua riski asiakkaiden oikeusturvan heikkenemisestä, jos sosiaalityön ja -ohjauksen tukitoimia annetaan ilman valituskelpoista päätöstä. On myös huomattava, että sosiaalityö/ohjaus ei voi korvata konkreettisia palveluja. Jos laista poistetaan palveluiden tarkempia velvoitteita, palveluihin pääsy voi vaikeutua sisällön jäädessä hyvinvointialueiden harkintaan. Kirjaamisen ja suunnitelmien keventämisen yhteisvaikutukset voivat vaikeuttaa ammattilaisten työn suunnitelmallisuutta. Lisäksi sosiaalihuollon ammattilaisten määrän vähentyminen ei kokonaisuudessaan vahvista sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen roolia.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Riski on, että erikoistunut ja intensiivinen tuki heikkenee ja palvelut yleisluontoistuvat. Lapsiperheiden varhaisen tuen vahvistaminen on varmistettava. Kun laista poistetaan eräitä nimenomaisia perhepalveluja (esim. subjektiivinen kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta), perheiden oikeus tukeen voi hämärtyä ja erikoistunut apu heikentyä. Riskinä on, että kalliimpia ja vaikuttavampia palveluita korvataan halvemmilla heikosti vaikuttavilla palveluilla. Erityisesti pienituloisten ja erityistä tukea tarvitsevien perheiden palvelujen saatavuus saattaa kärsiä, jos apu muuttuu entistä riippuvaisemmaksi alueen resursseista. Periaatetta sujuvoittaa perhepalveluja voidaan sinänsä pitää hyvänä – kunhan varmistetaan, ettei intensiivinen apu perheille ohene.

Erillisten palvelujen kokoaminen yhdeksi lapsiperhepalvelun kokonaisuudeksi voi vahvistaa palvelujen yhteensovittamista ja helpottaa perheiden tuen saamista. Monialaisen työn vahvistuminen luo mahdollisuuksia, mutta onnistuminen edellyttää toimivaa yhteistyötä ja riittäviä resursseja hyvinvointialueilla.

Muutoksella tavoitellaan siis joustavampaa ja tarpeiden mukaista tukea lapsille ja perheille. Toteutettavuudessa on kuitenkin huomioitava, että HE itsessäänkin korostaa alueiden valmiuksien eroja ja sitä, että muutos vaatii aikaa – riskinä on muutosvaiheessa asiakastyön vaikeutuminen ja tuen saatavuuden hetkellinen heikkeneminen joillain alueilla. On tärkeää varmistaa laadukas ja yhtenäinen toimeenpano sekä lapsiperheiden tarvitseman intensiivisen ja eriytyneen tuen säilyminen.

Perheasioiden sovittelun säilymistä osana lapsiperhepalveluksi ehdotettua kokonaisuutta on kannatettavaa. Perheasioiden sovittelu on valtakunnallisesti laajasti tavoitettavissa oleva palvelu, jonka kehittämiseen ja sovittelijoiden kouluttamiseen on panostettu viime vuosien hyvin. Perheasioiden sovittelun laajentaminen koskemaan muutakin kuin erotilanteista ja lapsen huoltotapaamis- ja asumiseen liittyviä asioita olisi hyvä tunnistaa mahdollisuutena.

Lapsiperhepalveluissa olisi tärkeä huomioida myös perheiden moninaisuus, mikä nyt ehdotuksessa jää osittaiseksi. Lapsiperhepalveluiden saatavuus tulisi turvata myös esim. vuoroasuille lapsille tai uusperhetilanteisiin, jotta tuki ulottuu myös muihin lapsen elämässä mukana oleviin aikuisiin kuin huoltajiin. Vuoroasuille lapselle tuki, ohjaus ja neuvonta tulee turvata molempiin koteihin ja tämä olisi syytä huomioida lainsäädöksessä. Erityisesti tulee varmistaa, että lapsen turvallisuus, väkivallan riski ja huoltoriitojen pitkittyminen tunnistetaan osana palvelukokonaisuutta ja että palvelu kykenee tarvittaessa linkittymään myös lastensuojelun ja muiden erityispalvelujen kanssa ilman viiveitä.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

- Lapsiperheiden palveluissa tulee varmistaa riittävä intensiteetti ja saatavuus.
- Sosiaalityön aseman vahvistamisen tulee näkyä resursoinnissa, ei vain sääntelyssä.
- Palvelujen yhdistämisen vaikutuksia tulee seurata systemaattisesti.
- Lapsiperhepalvelujen yhdistäminen vaatii vahvaa ohjausta; on tärkeää välttää tilanne, jossa erikoistuneen tuen resurssit heikkenevät palveluja yhdistettäessä. Lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain rajapinnan muutostarpeita tulee arvioida huolellisesti, jotta lasten tuen viivästyminen voidaan välttää.
- Sosiaalityön ja -ohjauksen osalta hallinnollisten veloitteiden keventäminen on myönteistä vain, jos siitä vapautuvat resurssit todella ohjautuvat asiakastyöhön. Koulutus ja ohjaus on keskeistä, jotta uusi roolijako (sosiaalityö & -ohjaus vs. varsinaiset palvelut) juurtuu ja asiakkaiden oikeudet turvataan
- Lastenvalvojan tehtäviä koskevan 29 §:n täsmentäminen on lähtökohtaisesti kannatettava uudistus. On kannatettavaa, että lastenvalvojan tehtävänä on turvata lapsen oikeuksien turvaaminen kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti ja tukea sopimuksen laatimisessa sekä antaa huoltajille tietoa eri sopimusvaihtoehdoista sekä sopimuksen velvoittavuudesta. Tehtävien kokoaminen yhteen pykälään selkeyttää sääntelyä ja voi parantaa lastenvalvojan työn näkyvyyttä sekä yhdenmukaisuutta eri hyvinvointialueilla. Erytystä huomiota tulee kiinnittää siihen, että lastenvalvojan rooli säilyy riittävän vahvana ja asiantuntevana myös tilanteissa, joissa vanhempien välinen ristiriita on syvä tai pitkittynyt. Tällöin on tärkeää, että lastenvalvojalla on käytettävissään selkeät toimintamallit ja tarvittaessa mahdollisuus ohjata perhe muihin palveluihin, kuten perheasioiden sovitteluun, sosiaalihuollon erityispalveluihin tai lastensuojeluun.
- Asiakassuunnitelma moniammatillisen tiimin tuella on tärkeä työkalu: se varmistaa, että asiakkaan tilanne arvioidaan kattavasti ja asiakas saa tarpeenmukaisen palvelun sovitun suunnitelman mukaan.

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Positiivista on se, että yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon neuvonnan ja ohjauksen saamiseksi viipymättä varmistetaan. Myös aikaraja (7 vrk) on hyvä. Toisaalta palvelutarpeen arvioinnin osalta määräaajoista luopuminen ja subjektiivisen oikeuden puuttuminen arvioon merkitsevät riskiä, että asiakkaan prosessi pitkittyy tai jää kesken, ellei varmisteta riittäviä resursseja. Asiakasprosessin

sääntelyä täytyykin tarkastella kokonaisuutena, eikä vain alkuvaiheen sujuvoittamisena. Esitys ohjaa prosessia tarkasti vain heti ensivaiheessa (7 päivän sisällä), mutta velvoitteiden keventyessä myöhemmin on vaarana, että pitkäjänteinen tuki ja seuranta jäävät toteutumatta. Tarvitaan seurantaa ja varmistusta, että tuen tarpeen arviointi tehdään viipymättä aina asiakkaan tilanteen edellyttämällä tavalla, jottei oikeusturva ja hyvinvointi vaarannu. Neuvonnan ja ensimmäisen yhteydenoton nopeuttamista voidaan siis hyvinä ehdotuksina, kunhan jatkoprosessin selkeys ja oikea-aikaisuus varmistetaan.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus voi parhaimmillaan kohdentaa asiakassuunnitelman laatimista nykyistä tarkoituksenmukaisemmin niihin tilanteisiin, joissa suunnitelma on aidosti tarpeellinen, mutta toteutettavuus edellyttää riittävän yhtenäisiä arviointikäytäntöjä, jotta asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu ja oikeusturva eivät vaarannu.

Asiakassuunnitelman keventäminen voi haitata palvelujen koordinoitua ja saattaa vähentää lasten osallisuutta asiakasprosessissa. Omatyöntekijän nimeämisveloitteen rajaaminen voi olla ongelmallista: se voi heikentää pitkäjänteistä sosiaalityötä. Omatyöntekijän roolia pitäisi vahvistaa palvelujen koordinoijana, jotta monitoimijainen tuki varmistuu jokaiselle asiakkaalle. On hyvä, että syntyisi uusi velvoite arvioida säännöllisesti asiakkaan palvelujen vaikutuksia ja tarvittaessa mukauttaa tukea, mikä osaltaan kompensoisi suunnitelmaveloitteen joustoa.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Mitoituksen tulee tosiasiallisesti turvata riittävä tuki erityistä tukea tarvitseville lapsille. Asiakasmitoitus voi lisätä tasalaatuisuutta. Esityksen ratkaisut eivät riittävästi takaa palvelujen saatavuutta nykyisissä resurssirajoitteissa.

Kaiken kaikkiaan myönteistä on, että myös sosiaalihuoltolain piirissä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten asiakasmäärälle tulee yläraja (47 lasta). Samalla vaikutus saattaa jäädä vajavaiseksi, jos nykyisin lastensuojelulain piiriin kuuluvissa palveluista, (30 lapsen mitoituksella) siirtyy lapsia sosiaalihuoltoon. Tällöin yhdellä työntekijällä voi olla jatkossa vaativan tuen lapsia jopa 17 enemmän vastuullaan kuin lastensuojelussa nykyään.

Lisäksi HE:n luvussa 4.2.5.3 esitetään perusteltuja huolia. Mitoitus voi ruuhkauttaa sosiaalihuollon pääsyä ja johtaa asiakaspaineen siirtymiseen muille työntekijöille. Lisäksi esityksessä tunnustetaan, että tiukat mitoitukset ovat jo lastensuojelussa johtaneet siihen, että osassa kuntia lykätään lapsen siirtämistä lastensuojeluun ja pidetään heitä sosiaalihuollon puolella, ja ettei kaikkia lapsia ehkä määritellä ”erityistä tukea tarvitsevaksi”, jotta mitoitus ei aktivoituisi. Tämä on vakava riski: se voi heikentää sekä lasten oikeusturvaa että mitoitussäännöksen vaikuttavuutta. Vaikka esitys sallii mitoituksesta poikkeamisen lapsen edun nimissä, ilman lisäresursseja ja ohjausta säännöksen toteutuminen on haastavaa.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

- Erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluihin tarvitaan vahvemmat velvoitteet.
- Monialaisen yhteistyön rakenteet tulee varmistaa.
- Omatyöntekijämallin toimivuus edellyttää riittäviä resursseja.
- Uudistusten vaikutukset riippuvat paljolti resurssien riittävyydestä ja henkilöstön sopeutumisesta uusiin toimintamalleihin. Luvun 4.2.3 ja 4.2.4 arviot (mm. sosiaalihuollon prosessien ja kirjaamisen muutokset) edellyttävät laajaa koulutusta ja toimeenpanon tukea henkilöstölle. Muutokset on toteutettava hallitusti, jotta ne todella tuovat säästöjä ja tehostavat työtä vaarantamatta palvelujen laatua.
- Lapsivaikutusten arviointi on jäänyt melko suppeaksi, ja esitys (luku 5.1.1.4) myöntääkin, että laajempien ratkaisuvaihtoehtojen tapauksessa lapsivaikutukset olisi pitänyt arvioida nyt esitettyä syvällisemmin. Jatkossa vaaditaan erillistä seurantaa, jotta nähdään, toteutuvatko lasten ja haavoittuvien ryhmien oikeudet aiottujen parannusten mukaisesti. Tietojärjestelmä- ja kirjaamismuutosten pitkät siirtymäajat (luku 4.2.4) sisältävät myös riskin, että toimijoiden käytännöt hajaantuvat ennen uusien rakenteiden käyttöönottoa; kansallisen ohjeistuksen merkitys on tällöin suuri.
- Olisi myös tärkeää säätää laissa määräajat palveluihin pääsyyn, jotta asiakkaiden oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti. Kun tiukkoja määräaikoja palvelutarpeen arvioinnille tai päätöksille kevennetään, palvelujen viivästymisen riski kasvaa, ellei ohjauksella varmisteta riittävää kiireellisyyttä tuen antamisessa

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotukset ovat selkeitä ja ne määrittelevät tarkemmin sosiaalityöntekijän erityisvastuita ja parhaimmillaan sujuvoittavat tehtäviä. Parhaimmillaan niiden kautta sosiaalityöntekijöiden osaamista pystytään hyödyntämään ja kohdentamaan ehkä nykyistä paremmin. Toteutettavuus on sinänsä mahdollinen, mutta onnistuminen riippuu resurssien ja osaamisen järjestämisestä. Sosiaalityöntekijöiden määrän vähentäminen lakiin sisältyvän säästöehdotuksen seurauksena herättää kysymyksiä siitä, vahvistuuko sosiaalityö kokonaisuutena. Vastuuhenkilöiden roolin täsmentäminen voi edesauttaa uudistuksen käytäntöön vientiä tehokkaasti ja laadukkaasti.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Kyllä

Perustelut tiiviisti?

Ehdotus on selkeä ja toteutettavissa. Sosiaalihuollosta vastaavan viranhaltijan nimeäminen selkeyttää vastuuta ja voi merkittävästi vahvistaa sosiaalihuollon edunvalvontaa ja kehittämistä hyvinvointialueilla.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Kirjaamisen järkevöittäminen on perusteltua, mutta tiedon riittävyys asiakastyön ja oikeusturvan kannalta on varmistettava. Laadukas kirjaaminen on asiakkaan ja työntekijän oikeusturvan ehto. Kirjaamisen ja asiakassuunnitelmien kevennys voi vaarantaa työn suunnitelmallisuuden ja läpinäkyvyyden, jotka turvaavat lasten palvelut ja oikeudet. Kanta-järjestelmään siirtyminen edellyttäisi pikemminkin nykyistä yhtenäisempää ja parempaa kirjaamista. Kirjaamisen vähentämisestä syntyvä säästö saattaa jäädä pieneksi, koska tietojärjestelmiä on muokattava. Epäselväksi jää, miten asiakkaan tuen tarve arvioidaan ja miten riskinarviointi tehdään, keiden siihen on hyvä osallistua ja miten se tulee kirjata. Lapsen osallisuus jää myös epäselväksi. Epäselvää myös on, turvataanko lapsen osallisuus oman tuen tarpeen arvioinnissa.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

ETKL suhtautuu kriittisesti asiakasmaksujen korotuksiin, koska niiden vaikutukset kohdentuvat suhteessavoimakkaimmin pienituloisiin ja lisäävät köyhyysriskiä. Myöskään kompensatiomekanismit eivät ole riittäviä käytännössä. Tarvitaan tarkempi vaikutusarvio lapsiperheisiin kohdistuvista vaikutuksista, jossa huomioidaan myös aiemmat hallituskauden aikana tehtyjen leikkausten kumulatiiviset vaikutukset.

Hallituksen esitys tunnistaa riskin, että maksujen nosto voi viivästyttää avun hakemista tai johtaa palvelusta luopumiseen, mikä voi aiheuttaa ongelmien pahenemista ja tarvetta raskaampiin palveluihin. Yhdessä jo tehtyjen sosiaaliturvaleikkausten ja asiakasmaksujen korotusten kanssa nämä uudet korotukset saattavat joissain tilanteissa johtaa siihen, että asiakkaat kokevat tarvitsemansa palvelut liian kalliiksi ja saavuttamattomiksi. ETKL korostaa maksujen alentamista koskevan velvoitteen (asiakasmaksulaki 11 §) tehokasta toimeenpanoa ja asiakkaiden informointia sen käytöstä.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Arviot painottuvat säästövaikutuksiin. Vaikutuksia palvelujen saatavuuteen, ennaltaehkäisevän työn heikkenemiseen/paranemiseen ja mahdollisiin kustannussiirtymiin ei arvioida riittävästi. Erityisesti olisi arvioitava lapsivaikutukset, köyhyysvaikutukset ja alueellinen yhdenvertaisuus, jotka on arvioitu puutteellisesti suhteessa esityksen laajuuteen.

Esitysluonnoksessa itsessäänkin todetaan taloudellisten vaikutusarvioiden sisältävien useita epävarmuustekijöitä. Luvussa 4.2.1.4 ja 4.2.3.4 todetaan, ettei kaikkia vaikutuksia kyetä laskemaan tarkasti euroina ja että mitoitukset ovat jossain määrin epävarmoja – esimerkiksi korvaavien palvelujen käyttöä on vaikea arvioida ja eräitä keskeisiä tilastotietoja puuttuu. Säästölaskelmat

perustuvat oletuksiin, joiden varmuutta heikentää mm. se, ettei tiedetä, vähenevätkö palvelun tarvisijat odotetusti. Nettovaikutuksia valtion ja hyvinvointialueiden talouteen on arvioitu karkeasti, mutta esimerkiksi kustannusten siirtymä (työttömyysturva, toimeentulotuki) ja dynaamiset vaikutukset jäävät osin hahmottumatta.

Asiakastyöhön kuluva aika ei esityksen mukaan vähene (vain kirjaus), joten jos vapautuneet työntekijät pidetään työssä ja he käyttävät ajan asiakastyöhön, taloudellista säästöä ei toteudu. Tällöin palvelun laatu paranisi, mitä voidaan pitää hyvänä. Hallitus kuitenkin leikkaa rahoitusta (yli 30 M€ vuodesta 2028), joten hyvinvointialueet joutunevat vähentämään henkilöstöä tavoitellun säästön saamiseksi. Arviolta sosiaalihuollossa olisi käytössä 570 htv vähemmän (192 sos.tt + 377 sos.ohj.) sosiaalihuollon avopalveluissa. Henkilöstön työpanosta vapautuu/puretaan hallinnollisista tehtävistä; osa työntekijöistä voi kohdentaa enemmän työaikaa asiakastyöhön, mutta rahoitusleikkaus edellyttäne lopulta henkilöstömäärän supistumista. Ei ole kestävää politiikkaa ratkaista julkisen talouden ongelmia heikentämällä sosiaalihuollon laatua tilanteessa jossa sen tarve kasvaa.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Esityksessä on tunnistettu monia vaikutuksia ja riskejä, mutta useita tärkeitä kohtia on arvioitu niukasti. Lapsivaikutuksia on arvioitu esityksessä yleisesti myönteisiksi (luku 4.2.5.3), mutta lapsivaikutusten syvällisempään analyysiin ei riittänyt valmisteluaikaa (luvussa 5.1.1.4), joten esimerkiksi haastavat ja kasautuvat tilanteet ansaitsisivat paremman arvioinnin. Luvun 4.2.6 (Yhteenveto yhteisvaikutuksista) mukaan alueiden erilaiset toimeenpanot voivat johtaa vaihtelevaan tarjontaan, mikä edellyttää kansallista seurantaa ja ohjausta erojen hallitsemiseksi. Myös toimeenpanoon liittyvät riskit (mm. tietojärjestelmien muutosten viiveet, luku 4.2.4) ovat olemassa. ETKL katsoo, että vaikutusarviota on näiltä osin syytä täydentää ja riskien hallintaan kiinnitettävä erityistä huomiota.

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry